

Effectief omgaan met acute stress

Effectief omgaan met acute stress

Effecten van aanleg en trainingservaring op de schietprestatie onder druk

A. Landman
A. Nieuwenhuys
R.R.D. Oudejans

In opdracht van:
Programma Politie & Wetenschap

Foto omslag:
Flashphoto.nl

Ontwerp:
Vantilt Producties & Martien Frijns

ISBN: 978 90 3524 828 1
NUR: 800, 624

Realisatie:
Reed Business, Amsterdam

© 2015 Politie & Wetenschap, Apeldoorn; MOVE Research Institute Amsterdam

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opname of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Publicatie- en Reproductierechten Organisatie (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

No part of this publication may be reproduced in any form, by print, photo print or other means without written permission from the authors.

Inhoud

	Samenvatting	7
	Voorwoord	9
1	Inleiding	11
2	Opzet van het onderzoek	13
	2.1 Fase 1: vragenlijst	13
	2.2 Fase 2: schiettest	14
3	Methode	17
	3.1 Deelnemers	17
	3.2 Samenstelling van de vragenlijst (fase 1)	17
	3.3 Procedure van de schiettest (fase 2)	18
	3.4 Materialen en variabelen (fase 2)	20
	3.5 Statistiek	22
4	Resultaten	25
	4.1 Fase 1: vragenlijst	25
	4.2 Fase 2: schiettest	26
	4.2.1 Verschillen tussen groepen en condities	27
	4.2.2 Regressieanalyse	30

5	Discussie	33
5.1	Fase 1 : vragenlijst	33
5.2	Fase 2: schiettest	34
6	Conclusie en aanbevelingen	37
6.1	Slotbeschouwing	38
	Literatuur	39
	Over de auteurs	43

Samenvatting

Dit rapport doet verslag van een onderzoek naar de invloed van ervaring en aanleg op de schietprestatie van politieambtenaren onder hoge druk. Tijdens een representatieve schiettest werd bij drie groepen politieambtenaren het effect van druk (lage druk versus hoge druk) op spanning, schotnauwkeurigheid, het nemen van schietbeslissingen, kijkgedrag en snelheid van handelen gemeten. De geteste groepen verschilden van elkaar met betrekking tot beroepsspecifieke ervaring of met betrekking tot aanleg om onder hoge druk te presteren, en bestonden uit:

1. ambtenaren uit de basispolitiezorg (BPZ);
2. ambtenaren uit de basispolitiezorg met de wens om bij het arrestatieteam te gaan (pre-AT);
3. leden van het arrestatieteam (AT).

Tijdens de schiettest werd aan deelnemers gevraagd om te reageren op een tegenstander die een aantal keer tevoorschijn kwam mét of zonder een vuurwapen. Als de tegenstander gewapend tevoorschijn kwam, moesten deelnemers met verfmunitie een dubbelschot plaatsen op zijn borsttarget. Als de tegenstander ongewapend tevoorschijn kwam, moesten deelnemers niet schieten. Om de druk op te voeren, schoot de tegenstander in de hogedruktest terug met verfpatronen die de deelnemer pijnlijk konden treffen. In de lagedruktest schoot de tegenstander uitsluitend terug met blanks.

De resultaten toonden aan dat de deelnemers in de BPZ-groep en de pre-AT-groep onder hogere druk meer gespannen waren en minder goed presteerden dan onder lagere druk. De AT-groep liet deze verschillen niet zien, presteerde in het algemeen beter dan de andere groepen en leek meer tijd te nemen om te richten. Omdat de AT-groep zich vooral van de andere twee groepen onderscheidde qua beroepsspecifieke ervaring (en in mindere mate qua aanleg), maken deze resultaten aannemelijk dat vooral ervaring met presteren onder hoge druk bijdraagt aan het vermogen om ook onder hoge druk goed te blijven presteren. Met andere woorden: presteren onder druk kun je leren.

Voorwoord

De vraag die aan dit onderzoek ten grondslag ligt is: Hoe kunnen politieambtenaren, in de beperkte tijd en met de beperkte middelen die hiervoor beschikbaar zijn, optimaal worden voorbereid op de eisen die door de praktijk aan hen worden gesteld? Hierbij focussen wij ons op het schieten, al is dit slechts één van de vaardigheden waar politieambtenaren op getraind worden. Voor de volledige resultaten en technische details kunt u een uitgebreider artikel raadplegen dat wij op termijn internationaal zullen publiceren voor wetenschappelijk publiek (Landman e.a., *in preparation*).

Dit onderzoek ligt in de lijn van een aantal recente onderzoeken waarin aangetoond wordt dat onder stress de uitvoering van politievaardigheden verslechtert, maar ook dat training onder stress daartegen helpt (Nieuwenhuys & Oudejans, 2011; Nieuwenhuys e.a., 2012a; Nieuwenhuys e.a., 2012b; Oudejans, 2008; Oudejans e.a., 2010; Renden e.a., 2014). Deze onderzoeken hebben geleid tot twee eerdere uitgaven van *Politie & Wetenschap* (53a: Oudejans, Nieuwenhuys & Willemsen, 2010; 53b: Nieuwenhuys, Willemsen & Oudejans, 2012b). Hierin is beschreven hoe acute stress een negatieve invloed heeft op de kwaliteit van vuurwapengebruik (53a) en op de keuzes die politieambtenaren hierin maken (53b). In deze onderzoeken zijn ook de onderliggende mechanismen van de invloed van stress op het presteren bewegingswetenschappelijk onderzocht. In het onderhavige onderzoek wordt in aanvulling op eerder onderzoek niet alleen de invloed van ervaring, maar ook die van aanleg als factor meegenomen. Zodoende kon antwoord gegeven worden op de vraag of het goed presteren onder stress een kwestie is van training en ervaring of dat er bepaalde persoonskenmerken bestaan die maken dat sommige politieambtenaren beter presteren in stress-situaties dan andere. De uit het onderzoek verkregen resultaten bieden een belangrijke achtergrond ten aanzien van het beleid omtrent training en selectie.

We hadden dit onderzoek niet kunnen uitvoeren zonder de hulp van verschillende mensen en partijen. Allereerst bedanken we de voormalige politiekorpsen Amsterdam-Amstelland, Friesland, Gelderland-Zuid en het arrestatieteam van Amsterdam voor hun medewerking aan ons onderzoek. Onze dank

gaat in het bijzonder uit naar de personen die meegeholpen hebben met de uitvoering van het experiment: Gerard Willemsen, Martin Kombrink, Erik Hou-wink, Ard Houtenbos, Heim de Vries en alle anderen die in de rol van tegenstander moeite voor het onderzoek hebben gedaan. Daarnaast bedanken we alle proefpersonen die tijd hebben vrijgemaakt en zich vrijwillig hebben blootgesteld aan de test. Tot slot willen we graag Annemieke Venderbosch, directeur van Politie & Wetenschap, bedanken voor het financieel mogelijk maken van het onderzoek.

Annemarie Landman, Arne Nieuwenhuys en Raoul R.D. Oudejans
Amsterdam, februari 2015

Inleiding

Effectief kunnen omgaan met stress is een belangrijke vaardigheid voor mensen die bij de politie werken. Politieambtenaren moeten doortastend en tegelijkertijd voorzichtig kunnen optreden in situaties waarin gevaar dreigt voor henzelf of voor anderen. Dit is zeker niet makkelijk. Vooral in schietsituaties kan extreme stress ertoe leiden dat politieambtenaren fouten maken die grote gevolgen kunnen hebben voor henzelf, verdachten en omstanders. Onderzoek laat zien dat men in trainingssituaties vanaf 5 meter meer dan 90% van het aantal schoten raak schiet, maar dat dit op ongeveer dezelfde afstand in de realiteit minder dan 50% is (Geller & Scott, 1992; White, 2006). Ook is aangetoond dat in 36% van de gevallen (periode 1978-2000) waarin politieambtenaren gericht op een persoon schoten het doel (hoofdzakelijk aanhouding of zelfverdediging) niet werd bereikt, en dat in 25% van zulke gevallen (periode 1995-1998) het schieten niet volledig conform de geweldsbepalingen gebeurde (Timmer, 2005).

Schietsituaties in de realiteit zijn natuurlijk een stuk chaotischer dan in trainingssituaties en kunnen een intense stressreactie oproepen. In experimenteel onderzoek is aangetoond dat er onder hoge stress sneller, minder nauwkeurig en vaker onterecht geschoten wordt (Nieuwenhuys & Oudejans, 2011; Nieuwenhuys e.a., 2012b; Oudejans, 2008). Stress zorgt er namelijk voor dat het handelen meer wordt overgenomen door de middenhersenen, die het typische *fight or flight*-gedrag controleren, in plaats van door de voorhersenen, die belangrijk zijn ten aanzien van doelgericht gedrag, planning en redeneren (zie Mobbs e.a., 2009). Volgens het multilevelmodel van Nieuwenhuys en Oudejans (2012) gaat er als gevolg van stress meer aandacht uit naar dreiging, wordt beschikbare informatie eerder als bedreigend geïnterpreteerd en is het moeilijker om dreigingsgerelateerd handelen te voorkomen als dat nodig is (zie ook Eysenck e.a., 2007). Hierdoor verslechtert over het algemeen de uitvoering van complexe motorische vaardigheden. Experimenteel onderzoek naar het motorisch presteren van politieambtenaren bevestigt dit beeld. Oudejans e.a. (2010) vonden dat politieambtenaren onder hoge stress meer naar het wapen of het gezicht van een tegenstander keken (*dreigingsgerelateerde informatie*), en minder naar het doelwit waarop zij moesten richten (*doelgerelateerde informatie*, zie ook Wilson e.a.,

2009a, 2009b), waardoor de schotnauwkeurigheid verslechterde. Dreigingsgerelateerde interpretaties van geweldsituaties zorgden er daarnaast voor dat politieambtenaren ook vaker onterecht schoten (Nieuwenhuys e.a., 2012a). Dreigingsgerelateerd handelen, ten slotte, uitte zich in haastigere reacties, wegdraaien van het hoofd en veel knipperen tijdens het schieten (Nieuwenhuys & Oudejans, 2011; zie ook Renden e.a., 2014).

Voor politieambtenaren kunnen deze effecten van stress ernstige gevolgen hebben voor de beoordeling van geweldsituaties en – daar waar het gaat over vuurwapengebruik – het nemen van de beslissing om te schieten en de uiteindelijke schotnauwkeurigheid. Ondanks dit algemene beeld gaan deze resultaten niet altijd op. Hoewel stress in het algemeen een negatief effect heeft op de schietprestatie, laat onderzoek van Oudejans e.a. (2010) zien dat politieambtenaren door ‘training onder stress’ kunnen leren om ook onder stressvolle omstandigheden nauwkeurig te blijven schieten. Daarnaast waren er in elk van de uitgevoerde studies individuele ambtenaren die het, los van training, lukte om ondanks hoge stress toch nauwkeurig te blijven schieten en goede beslissingen te blijven nemen. Om deze resultaten te verklaren, is het belangrijk om meer inzicht te krijgen in de rol van ervaring (praktijk en/of training) en mogelijke individuele verschillen tussen politieambtenaren (persoonsskenmerken) in het goed kunnen presteren onder hoge stress.

In dit onderzoek testen we of verschillen in schietprestatie onder stress vooral hun grondslag vinden in specifieke trainings- en praktijkervaring met het functioneren onder hoge druk, of in bepaalde verschillen in aanleg die ervoor zorgen dat iemand stressbestendiger is. De uitkomsten kunnen dus het belang van een praktijkgerichte training benadrukken. Tegelijkertijd zouden bepaalde karaktereigenschappen geïdentificeerd kunnen worden die aangeven of iemand beter of juist minder goed kan omgaan met hoge druk. Deze kennis is belangrijk voor het op maat kunnen ontwikkelen van training, selectie en beleid en voor de beoordeling van geweldsincidenten na afloop.

Politieambtenaren worden in toenemende mate geconfronteerd met geweld (zie onder andere Naeyé, 2006; Naeyé & Bleijendaal, 2008; Timmer & Pronk, 2011). Het onderhavige onderzoek levert, in aanvulling op eerdere rapporten (Nieuwenhuys e.a., 2012b; Oudejans e.a., 2010), meer kennis op over de onderliggende processen van het uitvoeren van beroepsvaardigheden onder hoge druk, en met name over verschillen in aanleg daarin tussen politieambtenaren.